

Nemzeti Társalkodó.

October' 29-dik napján 1831.

C a n n i n g e m l é k e.

A' historia legtöbb ingerrel bíró jelenései közzé, tartozik azon egyes emberek munkásságának szemlélése, kik, nem csak magokért éltek, de közjóra törekedve, embertársaik hasznát, boldogságát szíveken hordozták, 's a' műveltség előmozdításán iparkodtak. Ellene mondhatatlan igazság a' historiában az, — a' mi a' lélek' erejét, és méltóságát, mindenen felett bizonyítja, — hogy a' státusok külső és belső életében előforduló legfontosabb történetek, melyek nem csak magános népek sorsára befolytak, de az emberiséget a' tökéletesedéshez és jobb lételhez közelebb vitték, — egyes emberek mivei, kik magosra emelkedve, az erkölcsi világra, mint a' nap a' természetire, boldogító fényt sugároztak. 'S ha van emberhez illő cél, ilyen az, mely, az önszeretetből kilépve, nem szorítja magát a' jelenidő keskeny határába, de, ezen túl nézve, a' jövőkorra kíván behatni, — a' hasznos, jó, szép, igaz, mentől nagyobb körbe terjesztéséért buzog, ezért áldozatokat nem sajnáll; — szóval, Istennek képe kíván e' földön lenni,

ki önboldogságát, teremtményjei boldogításában leli. —

Azon nemesebb lelkek sorában, kik életet közhaszonra szenteltek, nevezi a' historia, nagy Britániának ez előtt négy évvel meghalászott fő ministerét, *Canning Györgyöt*. Ezen nagy statusember választott mondása volt, „*polgári és vallásos szabadság az egész földön*“ 's ehez, egészebe véve, fontos változásokkal termékeny élete folytatában, állhatatosan hívnek maradott. Ezért gerjesztett volt halála, közbánatot és részvételt, ezért rázta-meg az, a' szabadság barátit, tehát minden jókat; mert a' miveltség, 's ezzel öszve-kötött erkölcsi és vallásos tökéletesség éltető levegője, a' szabadság. Midőn azért, a' világra kiható befolyásu Angliában, egy ily nagy talentomu, magos lelki erejü, 's valódi emberi érzésü fő minister váratlanul lelépett fényes és sokat ígérő pályájáról, nem volt alaptalan, a' félelem, hogy elhunytával a' szabadság derülő hajnala homályba borulhat. A' nagy emberhonyjában nemzeti csapásnak nézték halálát, 's ezt, az újságlevelek, gyászszéllal jelenve-meg, hirdetéek. Francziaországban, a' világosodás és szabadság baráti öszve állottak, hogy a' ritka ánglus érdemét, tiszteletére szentelt emlékpénzel, örökösítsék. Németországban, teljes részvétellel gyászolták a' lelkesebb írók szép tettekkel gazdag élte elalvását, 's magasztalták emberiséget ölelő közlelkét: sőt Amérikában, a' colombiai respub-

likában, Bolívar' rendelkezéséből, minden polgári és katonai tisztviselők, három napig, közönséges gyászt vettek-fel érte! Egy ily ember megérdemli mindég, hogy az emberség baráti, a' jelenkorban neki emléket szenteljenek, 's képét, követésül a' jövőendő eleibe tartsák. Erre czéloz, következő rövid rajzolatja politikai munkásságának, melyben, fenn említett választott mondását valósítani törekedett.

Canning György *) született Londonban 1770-b. April. 11-dikén. Atyja elébb szószolló volt, azután borkereskedésre adta magát, de nem egész szerencsével, 's észtendővel ezen egyetlen egy fia halála után meg is holt. Özvegye játékszínen kereste élelmét, míg fia, nagy bátyjának — a' kevés idővel ez előtt Konstánczinápolyban volt ánglus követ *Stratford-Canning* atyjának — gondviselése alatt az Etoni kollégiumban nevedett. 1795-b. a' parlamentbe lépéssel kezdette politikai pályáját, mint Pitt követője. 1795-b. status altitóknokká neveződött, 's két esztendő mulva, fényes beszéddel oltalmazta *Wilberforcenak*, a' szerecsen rabvásár eltörlését illető javallatját. 1801-be Pittel, ki-lépett a' ministeriumból, kinek 1804-b. másodszor a' kormányra jutásával tengeri kincstárnok lett.

*) Az ánglus nyelvet nem értőkre nézve, legyen megjegyezve, hogy Canning nevét így kell kimondani, Kenni ng.

Egy kis históriai világosítás, ezen kérdés megfejtésére fog vezetni. — Angliába, a' réformációt VIII Henrik, — ez a' keresztyén Domitianus- (uralkodott 1509-től 1547-ig) kezdte bévinni, de koránt sem, a' jobbított tudomány és megtisztált vallás iránt viseltető meggyőződésből, hanem alaton egoismusból és indulatból. — Feleségére, arragoniai herczegaszszony Katharinára rá unván, tőle elakart válni, a' szép Boleyn Anna birtokáért. Mivel a' Pápától erre engedelmet nem nyerhetett, a' Canterburyi érsek Cranmer indításából, püspökei jóváhagyásával, házasságát Katharinával megsemmisíti, és Annát elveszi 1533-b. Ezért kiátkoztatván a' Pápától, Henrik a' következő 1534-b. Angliában a' Pápa hatalmát eltörli, 's magát az anyaszentegyház fejének kihirdeti, mely szerént az ugy nevezett *supremacyra*, vagy arra, hogy a' király az anyaszentegyház egyedül való feje, minden egyházi vagy politikai hivatalban lévőnek, hitet kellett letenni. E' vólt az első ugy nevezett *test* esküvés (*test* annyit teszen mint *próba*, a' mivel valakinek vallását akarták megpróbálni) de a' melyen a' következő uralkodók alatt sokféle módosítás esett. — Más felől a' r. katholika egyház egész szertartása és hierarchiája fenn maradott, 's halál v. kemény büntetés vólt a' fején, ki akármely katholikus hitágazattól eltávozó értelmet árult vólna-el. El lehet mondani, VIII Henrik alatt, se r. katholikus, se protestáns *iga-*

zán, nem lehetett valaki. Ha katolikus a Pápa felsőségét erősítette, v. protestáns a hét sakramentom ellen szollott, — egyaránt lakolt. Minő kártékony bé-folyással kellett ennek a nép karakterére és erköltsére lenni? minden könnyen láthatja, VIII Henrik után a fia VI Eduárd, különösebben Er'sébeth a leánya, a protestantismust megerősítette ugyan a thronuson, de a VIII Henriktől meghagyott katolikus külsővel, mely szerént egy nagy jószágu és bé-folyásu papság hierarchiája helyt maradott. Világos, hogy egy ilyen vallásos ujjítás csak fél réformáció volt, a mi, nem is maradott fontos következtések nélkül. —

Az Er'sébethi halála után 1603-b. a skócziak Stuart ház, I Jákobbal, a szerencsétlen Stuart Mária fiával, az ánglus thronusra jutván, ez a határtalan hatalomra vágyó dynastia, csak hamar kezdette, a teljes engedelmességet kívánó r. catholicismushoz hajlását, ki mutatni. Ezért pártfogolta a hierarchiát szembetűnőleg, — melyet erővel a tiszta és kemény réformátus skotusok nyakára is tolyt, — mert választott mondása volt, *No Bishop, no King* „nincs püspök, nincs király.“ Nagy részint ezen kutfőből folyt az ángliai revoluczió, mely I Jákob fiát I Károlyt 1649-b. a vesztő helyre vitte, 's a királyi széket is fel forgatta. — Viszsa állittatván a thronus 1660-b. II Károly (kiről azt írják, hogy számkivetett korában titkon katholizált) nem tanult atyja szerencsét-

lenségén, de háza balitéleteit magával vissza vitte a' thronusra. Ebből folytak nemzete intereszszéjével merőben ellenkező uralkodói intézetei, egy portugalliai, tehát katholika herczegaszszonnyal való házassága; különösön, — a' mit szinte bajos elhinni — az ország polgári alkotmányja és vallása elnyomásáért, 's ezzel, határtalan hatalomra jutásért, XIV Lajos francia Királyal 1670-b. kötött titkos szövetsége, a' mi szülte, a' hollandiai reszpublika ellen a' francziákkal együtt, népe hajlandósága ellen, kezdett, de gyalázatosan végzett háborut. — Ettől fogva II Károly szüntelen czivódásban vólt a' parlamenttel, 's az egyenetlenkedést nevelte az is, hogy országába számos idegen katolikusokat hívott-bé, hogy testvére és örökösse a' Yorki herczeg Jákob, 1671-b. nem csak katholika feleséget vett a' modénai házból, de maga is nyilván katholizált. — Ezek következéséül hozta, 's a' királyal megerössittette, a' parlament 1673-b. az utolsó legnevezetesebb *test aktát*, vagy azon esküvést; mely szerént, mindennemű közönséges hivatalban lévőknek, ugy szintén a' parlament tagjainak is, a' *transsubstantiatot* v. az uri sz. vacsorában a' kenyér és bor Kristus testévé, és vérévé által-változását meg kellett tagadni: mely esküvés 1678-b. még keményebbé tétetett, az ugy nevezett — — — — komplot“ felfedezése után, melyel az eszeveszett Oates rémitette a' népet, 's melynek czélja a' Yorki herczeg thronusra ültetése akart lenni — mivel, ez uttal az esküvéshez az is hozzá adó-

dott, hogy a' szűz Mária és szentek imádását, a' római egyházban gyakorolt misebeli áldozattal együtt, babonáságnak és bálványimádásnak kellett nyilatkoztatni: mikor egyszermind a' parlament felső házában ülő katolikus Lordok is, némellyeknek közzülök a' fennebbi komplotba] elegyedésekért székeket elvesztették, kik pedig, a' katolikusok kirekesztésére czélzó régibb esküvések letétele alól, egy Er'sébeth idejében, 1566-b. költ statutumnál fogva, kivóltak véve.

Hogy az írt esküvést egy hitét megtagadni nem akaró r. katolikusnak-is letenni nem lehet, világos, 's ebből természetesen következett, a' katolikusoknak minden hivatalokból és a' parlamentből lett teljes kirekesztések. Szomorubb volt ennél még, az irlandi katolikusok sorsa. Az Angliától sok versben nyomorgatott, öt hatod részben katolikus Irland lakossi, kik a' különböző időben oda telepített ánglus colonisták által, földjeik nagy részéből kiszorítottak, a' Stuart háznak 1688-b. lett elkergetése után, felköltek, de III-dik Wilhelm által engedelmességre térítették. A' szerencsétlen lakosok, ekkor nem csak szinte minden megmaradt földjüket elvesztették, de majd, itt, a' II-dik Jákob fiának, az úgy hogy nevezett praetendensnek Franciaország által lett meigsmérése után, Anna királyné 1703-b. költ statutumuai által oly despotismus alapított meg, a' milyenre a' historiában nem igen van példa. Ezen rendszabásoknál fogva, az irlandi, mig, ösi hi-

tét el nem hagyta, *törvény szerént*, semmi jószágot nem birhatott, semmi bizonyos árendát nem vállalhatott, sőt még a' tanulástól-is el vólt zárva. Szelidített ugyan az idő lelke, a' most országló hannoverai ház idejében, ezen embertelenrendeléseken, de mivel Anglia polgári alkotmányja az 1689-ki revoluczio alkalmatosságával, a' protestantizmussal szorosán öszve kötöttet, 's hogy ez a' szabadság palladiuma, arról a' meggyőződés, a' nemzetbe méjj gyökeret vert, az ánglus pedig törvényéhez, néha makacson-is, ragaszkodik, azomban az ország szinte félszázadig fenyegettetett egy kathólikus praetendenstől, — kinek 1745-b. tett utolsó próbatétele az elsüléshez közel járt — ez a' félelem, nagy akadályára vólt a' kathólikusokat illető büntető törvények teljes megszüntetésének, bár, a' jobb gondolkodásuak, azt sokszor sürgették. Tegyük ide azt-is, hogy Angliába, a' constitutióba belé szótt *uralkodó vallás* van, az uralkodó vallás pedig mindig uralkodó papsággal jár együtt, 's egy ily corporatio még világos országban se szokott türelem és szabadság barátja lenni. —

Viszszatérve oda, honnan kiindultunk, Canning, ki jól tudta azt, hogy a' levegővel és napfényjel élés nem természetibb jussa az embernek, mint a' lelki esméret szabadsága, 's a' vallásos meggyőződés minden megszorítás nélkül követhetése, ki ezen magos erkölcsi ideának más lehető mellékes politikai tekinteteken és okoskodásokon feljül

emelt vóltát érezte, mindég, még fő hívatásra jutásával-is, — a' mi karakterén nem változtatott, — forró barátja vólt a' r. katolikusok elnyomattatása megszüntetésének. Helyesen, mert el lehet-mondani, a' mely statusnak nem alaptörvényje a' vallás és lelkiesség tökéletes szabadsága, ott, teljes társasági szabadságot nem lehet keresni, — ott, a' póljár szabad és boldog létele legfőbb kincsének van hijjával, annak, hogy minden nyomás félelme nélkül, Istenét, ön meggyőződése szerént, tisztelhesse. Már feljebb említettük, hogy Canning 1812-b. fényes beszéddel oltalmazta a' katolikus ügyet a' parlamentben, minek következése lett, hogy akkor Junius 22-dik. javallatját az alsó ház elfogadta, mely szerént, a' „parlament legközelebbi ülésében a' katolikusok állapotjának fontolás alá kellett vólna vétetődni“ 's e' kedvező határozást alkalmasint az emancipatio elő postájának lehetett nézni, midön a' ministerium, mely, ezt czélarányosnak nem tartotta, a' parlament elosztásával, Canning jóltévő intézete füstbe menését eszközölte. Azután-is mindég oltalmazta Canning a' katolikus kérdést, és 1822-b. április 30-kán, még, utolszor ministerré léte előtt, az az alsó házba vitte azon javallatot, hogy a' katolikus Peereknek, kik 1678-b. székeket a' felső házba, elvesztették vólt, ez, adattasék vissza, 's így, a' közönséges emancipatio, előre készítették. Oly nagy vólt ékes szollásának ereje, hogy bár a' ministerek elle-

ne-is szegezték magokat ajánlásának, az alsó ház azt elfogadta; de a' felső ház — — — — — fő

minister gróf Liverpool azon megjegyzésére, "hogy czélarányosabb lenne, az egész katolikus kérdést, egyszerre venni vizsgálat alá" — vissza vetette. 1822-b. szeptemberben Canning mint külső statutitoknak a' ministeriumba lépven, azután-is mindég a' katolikus ügy mellett vólt, valamikor ez a' parlamentbe elő fordult, a' mi minden esztendőben meg-is történt, bár minister társai többsége, e' részben ellene vólt; sőt 1825-b. mikor Burdett ezen tárgy iránt az alsó ház eleibe billt terjesztett, Canning segítségével, ez ott, győzött, és 21 voks többséggel keresztül ment, de a' felső ház jóvá hagyását, ez sem nyerte meg. Midőn 1827 tavaszán Canning a' fő ministeri polczra lépett, ezt, a' parlamentbe tett kijelentése szerint, csak azon nyilvános feltétellel fogadta-el, hogy a' katolikusok ügyében kimutatott meggyőződését, azután-is követhesse. De alig lehetett négy hónapokat fő-hivatalában, minekelőtte abban, meszsze kiható nemes intézeteit valósithatta volna, az életből kiszollitattott. A' gondviselés azomban, az idvezült árnyékának, nagy elégtételt adott, mert két esztendő bétőlte előtt, éppen azon emberek, kik, Canning fő ministerré létével, a' kormányt elhagyták, mert a' katolikus kérdésben ellenkező meggyőzödések állították, — egy Wellington, Peel, terjeszték a' parlament

elébe — ily hatalmas vólt az idő lelke! — a' katholikusokat nyomó törvények eltörlését, 's azt szerencsésen ki-is vitték. Mind a' két ház elfogadta a' teljes kiterjedésü emancipáló billt, mely csupán két hivatalból, u. m. a' felső házban előlülő Lord fő Cancellarius és az irlandi helytartó tisztéből zárta-ki a' katholikusokat, mindenegyébb hivatalokat, még a' fő ministerit-is átaltjában nyiltá tett előtök. Hálá az egeknek! nem mocskolja többé a' protestantismust, a' britanniai katholikusok nyomattatása: egy nagy és nevezetes példával újra meg van ismérve és gyakorlásban véve, a' vallásos szabadság örök törvényje, éppen azon országban, mely az egész földre kiterjedő kereskedése és számos coloniái által, a' régi és új világot öszve kapcsolja. A' jozan okosság és szabadság e' fényes triumfussa, érdemet és dicsőséget sugároz Canning sirjára, ki buzgón munkálódott nemzete előre készítésében a' nagy igazság elfogadására, 's mind példaadásával, mind hatóságos ékesszollásával, a' helytelen félelmet gyengítette, a' balvélekedéseket oszlatta, 's így, szive nemes meggyöződését, sokak keblébe által plántálta! —

(Végzete következik).

A' Palaczk-férgék kiirtásának bizonyos módja.

Ezen alkalmatlan féreg elpusztításának

módjáról sokan irtanak, de a' mint tapasztaltam, az elő-adott módok többire olyan kenőcsök, melyek a' vékonyabb hasitékokba bé nem hatván ha megölik-is azon férgeket, mellyeket érnek, azon helyekből melyekbe bé nem hatnak ujjak jönnek elé és ismét elszaporodnak. —

A' mint magam tapasztalásából tudom csak valami olyan szag által lehet ezt elérni, melyet ezen férgek nem szenvedhetnek, és a' melytől elpusztulnak. Ilyen a' még fővetlen * zöld kender, a' lo köröm, és bűdös kő füstye, döglött rák, mellyekből kijövő szag, a' háznak minden szeleleit bé fojtva, egy két hetek alatt elpusztította a' palaczk férgeket. — Nékem egy fa házamba szaporodott volt el ezen féreg, melyet következő módon pusztítottam-el úgy, hogy többé esztendők eltelésével-is vissza nem kerültenek. —

Hunyort (*polygonum hydropiitet*) *ivmöt* megfőzván ennek levével minden fa portékákat, padlázatot, ajtot, ablakot néhányrendbe az ázásig bé mázoltattam, és 2-do ezután bűdös kő füstet gerjesztvén döglött rákokat tévén, a' házba azt 10 napokig bé fojtva tartottam. —

3-or Akkor kiszellőztetvén azon füvek levével újra bé mázoltattam, és minekutánna megszáradott, a' meszet ezen lével higitva, kimeszelrettem a' falakat. —

* talán a' fiatal, még bimboba nem indult kender érteődik.

4-er Minden esztendőben ilyen mészszel szoktam meszeltetni. —

5-ör Minthogy ezen móddal elpusztulnak ugyan az élő férgek, de a' tojások megmaradván, újra elszaporodhatnak, bizonyosabban eléretik a' czél ha ezen eszközök, egy néhány hét múlva, esmét elkövettenek.

6-or Ha zöld kenderet nagy mennyiségben tészel a' bé fojtott házba, ennek szagja-is elpusztítja a' férgeket. —

Midőn úton kéntelen vagy olyan házba szállni, mely ezen férgekkel teljes; tégy az ágyadba a' mátrácza alá és körül fekete nadájt, nem fognak csipni, a' mint szava bé vehető emberektől bizonyossá tétettem. Én magam olyan házba lévén Bécsbe szállva, mely teli volt ezen férgekkel, minekutánna néhány éjjel nem nyughattam, egy ujj ágyfát szerzettem, és két három sózott heringeket feldarabolván, hogy az ágy néműt el ne piszkolja papirosokba takarva, az ágyamba raktam, a' mátrácza és ágyfa közé kerekén, és ezután láttam ugyan a' falan bojongani a' férgeket, elé egy sem jött az ágyamba. —

Jótakaró Daniel.

Jó szagu szerelmes levelek.

Egy külföldi Újságban azt olvashatni, hogy Hannoverában a' szerelmes levelek írására olyan papiros készítettik, mely szag-

jára nézve a' legkedvesebb illatu rózával ve-
télkedik. Ez a' jó szag, esztendőig megma-
rad, és a' papiros készítő kezes érette, hogy
tovább megfog tartani, mint azok a' szere-
lemtől való bizonyossá tételek, a' mellyek
azon jó illatu papirosra írattnak.

B.

Szőlők levelezéséről.

Ezen esztendőben sokan úgy el marad-
tak a' szőlők levelezésivel, hogy Augustus-
ban sőt Septemberben leveleztek előbbszőr.
— Ennek oka, a' sok esszözések mellett az
a' szokás, hogy majd közönségesen későre
szoktak a' szőlős gazdák a' levelezéshez kez-
deni.

Úgy tapasztaltam hogy ha a' szőlőtőt
még gyenge korában meg levelezik egyszer,
és a' canicula bé következése előtt másod-
szor, nem több munka, mint el várva míg
a' szőlőtő meg bokrosodik egyszer levelez-
ni, és még is sokkal szebb fája nő ez által
a' szőlőnek, 's el sem késik a' gazda ezen
nagyon szükséges munkával. —
Koronkán Sept. 15-kén 1831.

Zeyk Dániel.